

1. POPOARELE VECINE

Bibliografie: Ligia Bârziu / Rodica Ursu, *Istoria universală. Orientul antic*, București²2003; J.D. Douglas (ed.), *Dicționar biblic*, Oradea 1995.

1.1. Cele 7 popoare

Textele Pentateuhului vorbesc de 6 sau 7 popoare, a căror țară le este dată moștenire israeliților (6 în *Fac.* 15:21; *Ieș.* 3:8; dar 7 în *Deut.* 7:1).

Amoriții sunt o populație menționată în jurul anului 2000 în Mesopotamia, iar în jurul anului 1800 la Mari (N Mesopotamiei, astăzi în Siria), ca în sec. 14, pe fondul conflictelor între autoritatea egipteană din Siro-Palestina și principii locali, să se constituie chiar și o țară, în Siria, cu numele de Amurru. Este însă puțin probabil că VT face referire la acele populații. Mai degrabă termenul este generic.

Canaanii reprezintă populația Canaanului, desigur mai puțin omogenă decât s-ar crede. Trebuie ținut cont de faptul că limba ebraică este limba Canaanului.

Unii cercetători cred că diferența dintre amoriți și canaanii e pur literară. J ar prefera termenul „canaanii”, pe când E „amoriți”.

Hitiții au constituit un Imperiu pe teritoriul Turciei de azi în sec. 18-13, care a concurat cu cel egiptean. Ei nu sunt semiți, ci indo-europeni. S-au remarcat prin creșterea cailor, prin armata bine organizată și prin introducerea tehnicii fierului. Este însă iarăși puțin probabil că VT îi are pe acești hitiți în vedere. Unii cercetători bănuiesc totuși o migrare hitită. Mult mai probabilă rămâne însă înțelegerea lor ca un termen generic pentru locuitorii Palestinei, cunoscută de exemplu în textele asiriene ca *Ḫatti*. Hitit era Urie, unul dintre vitejii lui David și cel a căruia frumoasă soție, Batșeba, a fost luată de rege, devenind mama lui Solomon.

Iebusiții sunt locuitorii cetății Iebus (Ierusalim), cucerită de către David și transformată în capitală. Numele de Ierusalim este pre-israelit, fiind atestat în texte egiptene din sec. 19.

Despre celelalte, periziți, ghirgasiți și hiviți nu se cunoaște nimic. S-a propus identificare hiviților cu aheii, plauzibilă dacă ținem cont că și alte populații vechi grecești și-au făcut apariția în Palestina (filistenii).

1.2. Alte popoare

Huriții, care nu apar însă între cele 7 popoare, sunt un popor cunoscut din istorie, de origine indo-europeană, care a întemeiat chiar un imperiu puternic (Mitanni în NV Mesopotamiei, sec. 16-14). Ca și în cazul amoriților și al hitiților, mult mai probabil denumirea în VT nu păstrează nici o amintire etnică, ci devine una generică, mai ales că egiptenii numeau *Ḫurru* întreaga Palestină.

Filistenii, indo-europeni înrudiți cu grecii, au făcut parte din valul de migrare dorică care a venit pe mare și care a cauzat probleme statului egiptean în sec. 12. Sunt menționați de către egipteni (în egipteană *pršt*, citește convențional *perešet*). VT știe că patria lor de origine este Caftor (*Am.* 9:7), numită și în egipteană (Keftiu), identificată fie cel mai probabil cu Creta, fie cu o regiune din Cappadocia. Lucru cert, după ce au fost învinși, ei au fost colonizați de către faraonul Ramses III (1184-1153) pe coasta palestiniană, în vechile posesiuni egiptene din fâșia Gaza. Acolo au înființat o federație de 5 orașe (un pentapolis), format din Așdod, Ascalon, Gaza, Ecron și Gat. Faimosul Goliat, eroul filistean învins după

tradiție de David, era originar din Gat. După cum se poate observa și din figura alăturată (relief egiptean din Medinet Habu), propriu filistenilor este coiful cu pene. Ei au preluat divinitățile canaanite, dintre care se menționează Dagon, un zeu al fertilității.

Filistenii introduc fierul în Palestina, făcând trecerea de la epoca bronzului la cea a fierului.

Primul rege israelit, Saul, a fost ucis de filistenii.

Interesant că romanii au dat numele de *Palaestina* provinciei după filistenii.

1.3. Popoarele „rude”

VT păstrează tradiția înrudirii strânse între israeliți și alte popoare vecine: amoniții, moabiții și edomiții (vezi schema din cursul 4).

Amoniții se constituie ca stat înaintea Israelului, și chiar amenințarea lor determină alegerea lui Saul ca rege (*IReg.* 12:12). Capitala lor este Rabat-Amon (azi Amman, capitala Iordaniei). Divinitatea națională era Milcom. Roboam, fiul lui Solomon și primul rege al statului Iuda despărțit, a avut ca mamă o amonită. S-au păstrat ca etnie chiar și în perioada elenistică (*IMac.* 5:6u).

Moabiții. Moabiții și-au constituit statul pe teritoriul acordat în VT lui Ruben. Se presupune că Ruben deținea de fapt teritoriul la nord, și nu la sud, de gura Iordanului. În timpul călătoriei spre Canaan, regele moabit Balac l-a adus pe vrăjitorul Balaam să-i blesteme pe israeliți; blestemul se transformă însă în binecuvântare. Interesant că o inscripție descoperită la Deir Alla (Iordania) atestă faptul că Balaam fiul lui Beor a fost o persoană istorică, un profet vizionar. Divinitatea națională moabită era Chemoș.

Edomiții. Considerați descendenți din fratele lui Iacov/Israel, Esau (numit și Edom), edomiții au constituit un stat la sudul Mării Moarte. După căderea Ierusalimului (587/6), grupuri de edomiți se instalează la sud de Hebron, formând Idumeea. Irod cel Mare era de origine edomită (idumeu). Divinitatea lor națională se numea Qaus sau Qos.

Deut. 23 oferă un catalog al celor dezirabili și indezirabili în adunarea Domnului. Interesant că amoniții și moabiții nu sunt primiți (v. 3u), pe când edomiții sunt considerați „frați” (v. 7).

2. EXODUL

Bibliografie: Constantin Daniel / Ion Acsan, *Faraonul Kheops și vrăjitorii. Povestirile Egiptului antic*, București 1977, 137-142; Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

Exodul sau ieșirea israeliților din Egipt constituie punctul central al Pentateuhului. Este actul prin care Iahve își revendică legătura strânsă cu Israelul, salvându-l și consolidându-l ca popor independent. Este actul des invocat în literatura VT ca punct de sprijin pentru orice demers teologic.

Elementele egiptene din relatarea Exodului nu lipsesc. Foarte importante sunt numele lui Moise și al fiului lui Aaron, Fineas. Moise, al cărui nume este explicat printr-o etimologie populară ca „cel scos din apă”, este de fapt un cuvânt egiptean, *ms* (citește convențional *mes*) „fiu”, care intră în componența multor nume (*Ramses* „născut din Ra”, *Tutmes* „născut din

Thot”). Fineas (ebr. Pinhas), numele fiului lui Aaron, înseamnă în egipteană „nubianul” (*p3-nhsy* citește convențional *pa-nehsi*), desemnând mai ales sclavii negri.

În încercarea de înțelegere istorică a Exodului trebuie să se țină cont de un monument egiptean, care constituie **prima atestare extra-biblică a Israelului**. Faraonul Merneptah și-a celebrat printr-o stelă (monument vertical de piatră inscripționat) din anul 1207 îdHr. victoria împotriva libienilor și a Palestinei. În partea superioară, stela are două registre puse alăturat, unul în oglindire cu celălalt. În centru, se află zeul Amon, reprezentat de 2 ori, în fața lui faraonul (tot de 2 ori), iar în extreme zeița Mut și respectiv zeul Horus.

Pasajul interesant pentru VT este următorul:

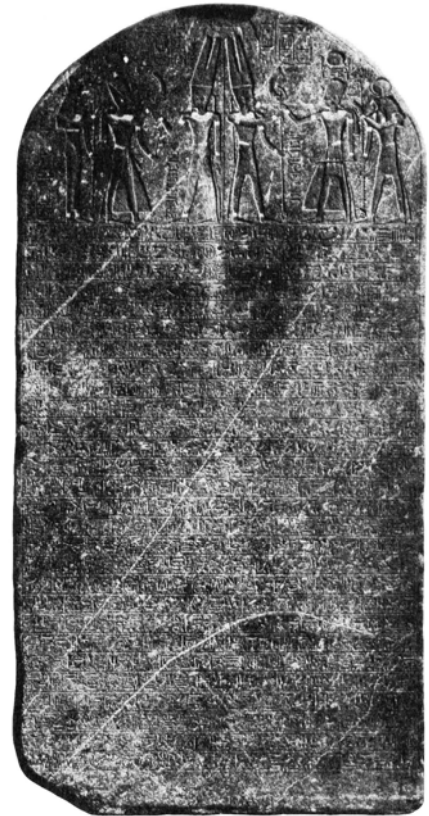
„Regii-au fost zdrobiți și spun: «Aman!»
Din rândul celor Nouă Arcuri [echivalentul celor 7 popoare din VT *Deut. 7:1*] nu-și ține nimeni capul sus;
Libia e devastată;
Kheta [țara hitiților] e pacificată;
Canaan e jefuită amarnic;
Ascalon e surghiunită jalnic;
Geser [Ghezer] e cucerită;
Ianoam a dispărut aproape;
Izrael [Israel] este pustiu, a pierit sămânța lui;
Palestina-i văduvită de Egipt;
Toate țările sunt liniștite;
Cel ce iscă tulburare cade rob,
Zace-nlănțuit de Merneptah,
Zi de zi răsără el tot așa ca zeul Ra!”

Numele „Israel” din text (l. 27) nu are ca celelalte țări/localități determinativul (ideogramă poziționată la sfârșitul unui cuvânt indicând grupul semantic al acestuia) de „țară străină”, ci pe cel de „popor străin” (reprezentat printr-un bărbat, o femeie și 3 liniuțe ca semn al pluralului). Indică oare aceasta că la vremea respectivă Israelul era încă un popor nesedentarizat, fără țară?

Un alt element istoric este menționarea în VT a cetăților construite de israeliți în Egipt: Ramses și Pitom. Prima, numită în egipteană *Per-ramses* (identificată astăzi cu Tell ed-Deba în E Deltei Nilului) a fost construită ca și capitală de faraonul Ramses II.

Astfel, timpul exodului se reduce la acești doi faraoni, care au domnit succesiv: Ramses II și fiul său Merneptah, deci cândva la jumătatea sec. 13 îdHr.

3. INSTALAREA ÎN CANAAN

Bibliografie: Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, București 1996.

3.1. Teorii pentru instalare

Pentru instalarea în Canaan au fost propuse 3 teorii:

1. **Teoria migrației** – susținută de americanul William Foxwell Albright și de discipolii săi. Se pleacă de la datele arheologice, care atestă distrugerea în perioada Bronzului târziu a

numeroase cetăți (Debir, Betel, Hațor, Lachiș – distruse la sfârșitul sec. 13 îdHr.; Meghiddo, Taanac, Sichem – sfârșitul sec. 12). Deși este teoria care dă cel mai mult credit textului biblic, ea nu mai este susținută ca înainte, din cauza faptului că înseși datele arheologice o contrazic. Distrugerea orașelor s-a făcut la intervale de timp și nu pot fi puse în legătură cu migrația unui val etnic, cum au fost israeliții. Nu există o cucerire a Ierihonului atestată, iar cetatea Ai, cum îi arată și numele („ruine”) zăcea părăsită în sec. 13-12 îdHr.

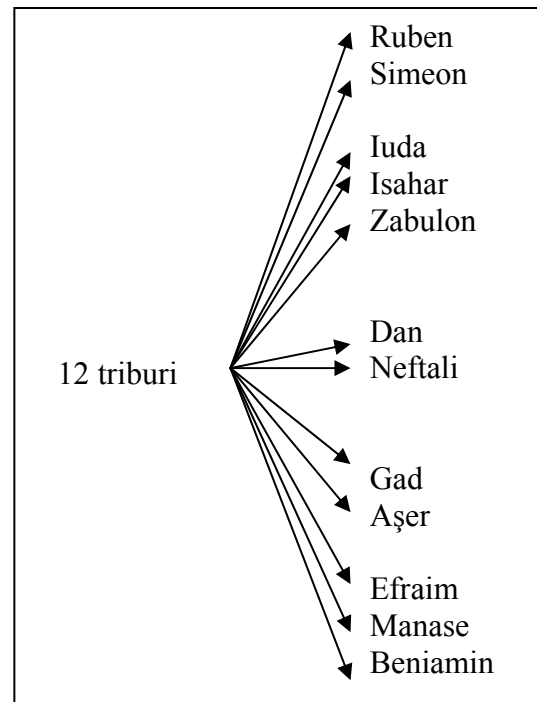
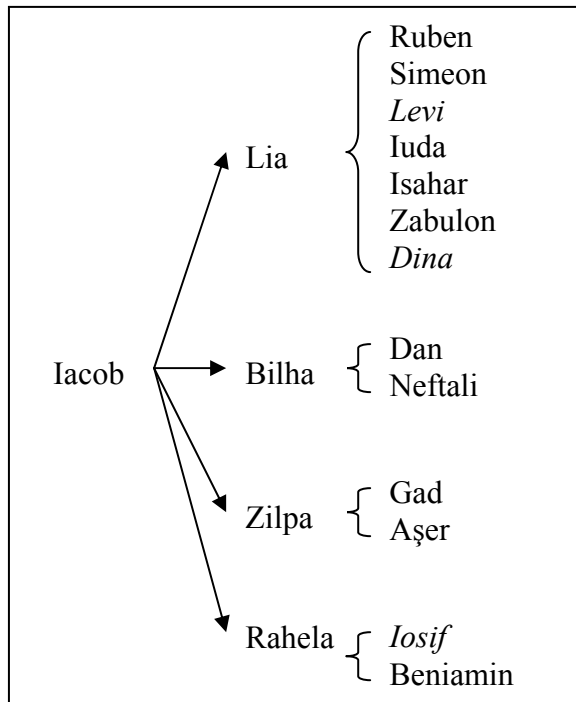
2. **Teoria infiltrației** – susținută de germanii Albrecht Alt, Martin Noth. Se pleacă de la critica literară, punându-se accentul pe rolul etiologiilor, adică al acelor relatări care încearcă să explice o realitate curentă. Ex.: *Ios.* 7–8 ar fi de fapt o etiologie referitoare la Ai, apărută în sânul tradițiilor beniaminite păstrate la un sanctuar (Ghilgal?) și nu un referat militar obiectiv. Se consideră că israeliții, ca triburi semi-nomade, s-au infiltrat pașnic, stabilindu-se în zonele mai puțin locuite (dealurile din Efraim) și că doar în a doua fază s-a ajuns și la altercații cu populația canaanită, comasată în orașe-stat în văi.

3. **Teoria revoluției** – susținută de George Mendenhall și Norman Gottwald. Se pleacă de la sociologie și antropologie (cu influențe marxiste). Mai întâi se neagă diferența etnică între israeliți și canaaniti; conflictul nu s-ar datora unor nou-veniți din altă parte, ci unor „revoluționari” locali. În fond se stipulează existența unei tensiuni sociale între clasa orășenilor din cetăți și a țăranilor din sate. Revolta țăranilor împotriva feudalilor a primit și o infuziune religioasă, prin faptul că revoluționarii au fost câștigați de partea unor muncitori refugiați din Egipt, care au trăit experiența Exodului și care l-au proclamat pe Iahve ca un zeu rival al feudalilor. Teoria a suferit modificări, în sensul că s-a estompat accentul revoluției. În prezent, ca **teoria evoluției**, susținută de danezul Niels Peter Lemche, se pleacă de la aceeași tensiune cetate-sat, dar se consideră că schimbarea socială s-a produs treptat. Punctul forte al teoriei este faptul că din punct de vedere arheologic s-a constatat o continuitate între ocupațiile israelite și cele canaanite.

3.2. Triburi

În literatura vechi-testamentară se vorbește de două grupuri tribale, grupul Liei și grupul Rahilei, după cele două soții ale lui Iacov. Grupul Liei ar fi premerș grupul Rahilei în ceea ce privește instalarea în Canaan; grupul Rahilei (Iosif adică Efraim & Manase, plus Benjamin), aducând atât tradiția exodului din Egipt cât și iahvismul, s-ar fi instalat în centrul grupului Liei (ținuturile deluroase din Efraim). Tradițiile grupului Rahilei s-au păstrat în sanctuarele tribale: Șilo, Ghilgal, Betel.

Copiii lui Iacob/Israel sunt în număr de 13. Cu excepția Dinei (exclusă din liste) și a lui Levi (al cărui trib este dedicat serviciului sacerdotal) ei sunt considerați părinții celor 12 triburi israelite, prin integrarea în locul lui Iosif a celor 2 fii ai săi născuți în Egipt, Efraim și Manase, adoptați de către Iacob/Israel (*Fac.* 50).

Atrage atenția grija de a păstra numărul de 12, fie pe de o parte prin trecerea Dinei pe un plan secundar (*Fac.* 35:22-26 – lista cuprinde 12, fără Dina), fie pe de altă parte prin înlocuirea lui Iosif cu fiii săi, Efraim și Manase, pentru a suplini locul lui Levi, considerat separat ca trib sacerdotal.

Numărul 12, care sugerează plenitudinea, se întâlnește și în alte cazuri. Și Nahor, fratele lui Avraam, are 12 fii (*Fac.* 22:20-24), Ismael are 12 triburi (*Fac.* 17:20), iar Esau are 12 nepoți (*Fac.* 36:9-13 fără Amalec).

În anii '30 ai secolului trecut s-a lansat ipoteza amfictioniei, după care sistemul de 12 triburi ar semăna federațiilor cultice grecești (numite *amphictyonia*). Triburile federate slujeau la un sanctuar comun prin rotație timp de un an, așa explicându-se și numărul lor care corespunde lunilor anului. Mai recent, teoria amfictioniei a fost însă abandonată, considerându-se că Israelul nu avea un astfel de sanctuar comun.

Numărul 12 a jucat însă un rol foarte important: apostolii Mântuitorului sunt tot 12 și ei vor sta pe 12 scaune și vor judeca pe cele 12 triburi ale lui Israel (*Mat.* 19:28).

Triburile israelite ca atare au luat naștere pe teritoriul palestinian, așa cum o dovedesc numele Efraim și Iuda, care inițial au desemnat cele două regiuni muntoase.

Interesant mai este numele Isahar, care înseamnă etimologic în ebraică „om plătit”, „mercenar” (*ʾiš śāhār* lit. „bărbat al plății”). Aceasta nu poate fi înțeles decât ca un supranume care reflectă raportul acelu trib cu cetățile canaanite din nord. Cu alte cuvinte, este foarte probabil ca inițial o parte dintre israeliți să se fi aflat în serviciul canaanitilor (cf. ipoteza evoluției).

Orașele stat canaanite erau grupate în două lanțuri transversale, unul nordic (câmpia Iezreel, Meghiddo, Bet-Șean) și altul sudic (Ierusalim), care controlau drumurile comerciale în Palestina. Așezările israelite timpurii s-au efectuat tocmai în spațiul dintre cele două lanțuri, în zone nelocuite deluroase, care au trebuit mai întâi să fie defrișate (*Iosua* 17:15.18).